

Opponensi vélemény dr. Száz Pál *A tízedik kapu. A haszidizmus hatása a magyar irodalomra* c. habilitációs értekezésésként benyújtott könyvéről

Habilitačnú prácu uchádzača považujem za dôležitú a významnú prácu. Aj keď presne nepoznám relevantné požiadavky bratislavskej univerzity, môžem konštatovať, že plne zodpovedá medzinárodným štandardom tých inštitúcií, kde habilitácie existujú, a to tak rozsahom, ako aj odbornou kvalitou, vrátane vedeckého a odborného jazyka.

Akademickú kariéru uchádzača, ktorú si veľmi vážim, poznám od čias formovania jeho dizertačnej práce. Vplyv na to má samozrejme aj skutočnosť, že dielo Szilárda Borbélyya, ktorému sa v mnohých dôležitých aspektoch venuje doktorandská práca Pavla Száza (*"Chasidské krvácajúce Jezuliatko". Medzikultúrnosť a medzítexťovosť v diele Szilárda Borbélyya*) je predmetom môjho obdivu, a prostredníctvom tvorbu básnika s náhle prerušenou kariérou aj jeho osoba. Na druhej strane som (neobvykle prejdem do vyznania) sám tvorivý človek žijúci medzi dvomi, dokonca tromi liturgickými kultúrami; jidiškeit som zažil v takej chasidskej a ortodoxnej religiozity, ktoré svoje pozadie mal v Maramureši, v okolí Mukačeva a v regióne Tokaj-Hegyalja. Okrem stratených, roztrieštených gest, v ktorých pozostatky religiozity pretrvali, som zažil aj rôzne postupy jeho popierania – spôsoby spojenia veľkomestského života so životom, ktorý existoval ako subkultúru pri hlavnom prúde židovstva. Na druhej strane aj tradicionalistický, liturgický katolicizmus a byzantský obrad, ktorý je už desaťročia súčasťou mojej identity, ponúkajú do seba sa zapadajúce prvky môjho myslenia a náboženskej skúsenosti.

Táto kniha organicky nadväzuje na doktorandskú prácu Pavla Száza, bez prítomnosti neprípustných presahov. Je tu zhrnuté chasidské textové pozadie Borbélyovej tvorby, ktoré svojou zrozumiteľnosťou dokonale zapadá do nového diela. V predchádzajúcej práci sa podrobne zaoberá spôsobmi transtextuality, estetikou hybridity, takže s istotou mohol vychádzať z tohto pojmovo-terminologického rámca.

Kniha podľa môjho názoru skúma, alebo aspoň zohľadňuje takmer celý literárny vplyv chasidizmu. Možno neuvádza niektoré z lyrických diel, ktoré vyšli v poslednom desaťročí a pol v časopise *Múlt és Jövő* – zrejme ich nepovažuje za významné. Nevychádzajú síce z literárnej skúsenosti.

Podobne považujem za úplné a celistvé aj znalosť a využívanie maďarskej odbornej literatúry, pričom uchádzač si z tej medzinárodnej vybral tie najdôležitejšie práce. Vedecké analýzy ho ukazujú ako zrelého literárneho kritika a historika, ba dokonca ako vynikajúceho kultúrneho historika.

Nie kniha, ale jej téma bráni tomu, aby sa v nej mohol odvíjať súvislý príbeh, pretože samotná téma je roztrieštená. Pavol Száz správne vidí, síce to možno dostatočne nezdôrazňuje, že pre autorov literárnych diel, ktorými sa zaoberá, je chasidizmus buď vzdialenou rodinnou spomienkou, alebo svetom naučeným a prebraným z literárnych diel, bez skutočných zážitkov a náboženských skúseností. To sa odráža aj v ich dielach.

Tvrdím, že chasidské príbehy, ale napríklad aj Borbélyove neochasidské "sekvencie" majú literárnu formu, myšlienkovú štruktúru, veľmi podobnú koanom zen-budhizmu, ktoré sú podobne módnym fenoménom a formou literatúry (stačí odkázať na Tandoriho ranú poéziu). Slúžia na "knokautovanie" zmyslu. Niekedy je to bezvýznamné, iba vtip, inokedy však vážnosť autora, jeho života dáva hodnovernosť tejto technike výnimočnou hĺbkou. To platí najmä v časoch módnej vlny intertextuálnej irónie. Je len málo takých umelcov, ako Borbély, pre ktorých mala táto technika skutočnú váhu a má ju aj po intertextuálnej hre. Skôr treba zdôrazniť, že chasidizmus (mimo exotického fenoménu, ktorý sa z nášho prostredia vytratil) pôsobí vo veľkej časti analyzovaných diel, takmer všade, skrz naučených literárnych mechanizmov, bez ohľadu na ich vážnosť, politickú účelovosť a i. Patria sem aj niektoré chybné alúzie u Borbély (Pavol Száz sa veľmi poctivo odvoláva na moju štúdiu, žiaľ, zatiaľ nepublikovanú). To isté, a vo väčšej miere, platí aj o katolíckej liturgii, naučenej tiež z kníh. Lenže to, čo Borbély vo svojich najvnímavejších rokoch poznal najlepšie, byzantskú (gréckokatolícku) liturgiu, sa v jeho diele neobjavuje, iba v stopách. Dovolím si tvrdiť, že všetky tieto veci sa "spájajú" v próze Vydedenci, v ktorej zachytená "subtílna" identita má dokonalú autenticitu, a preto je dokonale literárna. Práve Vydedenci predstavujú vrcholné dielo, a nie na mnohých miestach nedoriešená, hoci ľudsky presvedčivá *Halotti Pompa* (Pompa smrti).

Hoci habilitačná práca ich spomína, väčšiu úlohu mohli zohrávať romány Malamuda a Bashevicha Singera, ktoré v 70. a 80. rokoch zohrávali dôležitú úlohu v prezentácii chasidizmu mimo židovského kontextu, a v podstate pripravili pôdu pre jeho recepciu po zmene režimu.

Prílišný dôraz na homosociálne (-sexuálne) aspekty (?) Langerovej práce však považujem za zbytočný, vytrča totiž z jednotnej analýzy. "Dielo" Martina C. Putnu je čisto žurnalistickým útvarom. Nie je dôvod, aby sa na ňu odvolávala vedecká práca, pretože ide o apologetické dielo založené na prehnanej interpretácii a nesprávnom výklade niektorých stredovekých javov. Nad náklonnosťou k jeho dielu inak špičkovej maďarskej literárnej vedy na Slovensku musím vyjadriť ľútosť. Neobjavuje sa totiž len u uchádzača.

Ešte raz by som chcel zdôrazniť, že kniha Pavla Száza je významným dielom v dejinách stredoeurópskeho myslenia a literatúry. Uchádzač je jednoznačne *habilitný*

aktivitám vo vedeckom svete ako aj univerzitnému svetu. Udelenie habilitácie teda plne podporujem.

31. 9. 2022

Déri Balázs

univerzitný profesor

ELTE BTK Vallástudományi
Tanszék

(Univerzita Loránda Eötvösa,
Filozofická fakulta, Katedra
religionistiky)